

Bakalářská práce

Idealismus vs. realismus v mezinárodních vztazích

Studijní program:

B0114A300069 Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Studijní obory:

Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání
Zeměpis se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

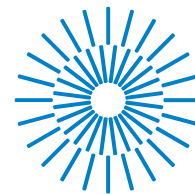
Jaroslav Kubů

Vedoucí práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Liberec 2024

Zadání bakalářské práce

Idealismus vs. realismus v mezinárodních vztazích

<i>Jméno a příjmení:</i>	Jaroslav Kubů
<i>Osobní číslo:</i>	P21000458
<i>Studijní program:</i>	B0114A300069 Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání
<i>Specializace:</i>	Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání Zeměpis se zaměřením na vzdělávání
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra filosofie
<i>Akademický rok:</i>	2023/2024

Zásady pro vypracování:

V práci se student zaměří na rozbor jedné z velkých debat, na jejichž pozadí lze sledovat celkový vývoj mezinárodních vztahů. Cílem práce je na základě prostudované literatury představit debatu mezi idealismem a realismem v mezinárodních vztazích. V první části práce autor podrobně rozebere vývoj jednotlivých aspektů obou směrů v historické perspektivě. Druhá část práce se bude věnovat komparaci idealismu a realismu, přičemž zdůrazní klíčové rozdíly i případné podobnosti obou těchto směrů. V závěrečné části student provede zhodnocení daných teorií. Autor prohlašuje, že se v průběhu příprav a vypracování práce bude řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

DRULÁK, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8725-6.

BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. Anarchie a řád ve světové politice. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-094-8.

HOLLIS, Martin a František MIKŠ. Mezinárodní vztahy: výklad a porozumění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. Politologická řada. ISBN80-859-5964-X.

GUZZINI, Stefano. Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-859-4784-6.

CRAWFORD, Robert M. A. Idealism and realism in international relations: beyond the discipline. London: Routledge, 2001. ISBN 0-415-15473-1.

Vedoucí práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání práce:

14. dubna 2023

Předpokládaný termín odevzdání: 30. června 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Mé poděkování patří především Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D. za věcné připomínky, konzultace a odborné vedení této práce. Dále bych chtěl poděkovat těm, kteří mi během studia pomáhali a podporovali mě.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje rozboru jedné z velkých debat, na jejíž pozadí lze sledovat celkový vývoj mezinárodních vztahů – debata idealismus versus realismus. Práce podrobně rozebírá hlavní rysy a principy obou proudů, které jsou následně porovnávány v hlavních aspektech teorie mezinárodních vztahů. V úplném závěru jsou tyto teorie zhodnoceny a porovnání je obohaceno o přehlednou tabulku. Především je kladen důraz na to, jak jednotlivé školy vnímají konflikty, integraci a na jejich slabé a silné stránky.

Klíčová slova

Teorie mezinárodních vztahů, mezinárodní vztahy, idealismus, realismus

Annotation

The bachelor's thesis is devoted to the analysis of one of the major debates against the background of which the overall development of international relations can be observed – the idealism versus realism debate. The work analyses in detail the main features and principles of both currents of thought, which are subsequently compared in the main aspects of the theory of international relations. In the very conclusion, these theories are evaluated, and the comparison is enriched with a clear table. The focus is primarily on how each school of thought perceives conflicts, integration, and their weaknesses and strengths.

Key words

Theory of international relations, international relations, idealism, realism

Obsah

Úvod	9
Metodologie práce	10
1. Teorie mezinárodních vztahů	11
2.1. První debata – idealismus versus realismus	12
2. Idealismus	14
2.1. Jak lze chápat idealismus?	14
2.2. Od liberalismu k idealismu	16
2.2.1. <i>Liberální ekonomie Normana Angella</i>	16
2.2.2. <i>Wilsonův meziválečný idealismus</i>	18
2.3. Poválečný liberalismus	19
2.3.1. <i>Demokratický liberalismus</i>	20
2.3.2. <i>Institucionalismus a evropský integrační proces</i>	21
2.3.3. <i>Mitranyho funkcionalismus</i>	22
2.3.4. <i>Neoliberalismus a transnacionální vztahy</i>	22
3. Realismus	24
3.1. Vývoj realismu	25
3.1.1. <i>Historické základy realismu</i>	25
3.1.2. <i>Klasický realismus</i>	27
3.2. Od realismu k neorealismu	29
3.2.1. <i>Neorealismus Kennetha Waltze</i>	30
3.3. Postklasický realismus.....	32
3.4. Realismus: mocenská rovnováha a hegemonie	32
3.4.1. <i>Mocenská rovnováha</i>	33
3.4.2. <i>Hegemonie</i>	34
4. Komparace idealismu a realismu	35
4.1. Rozdílný vývoj.....	35
4.2. Povaha mezinárodního řádu	37
4.3. Vztah k evropské integraci	38
4.4. Příčiny konfliktů, postoj k válečným konfliktům a prioritizace zájmů.....	40
4.5. Kritika.....	41
4.6. Neoneodebata	42
5. Závěr	44
5.1. Zhodnocení daných teorií a analýz	44
6. Seznam použitých zdrojů	47

Úvod

Cílem této práce je popsat a následně provést komparaci dvou základních myšlenkových škol v rámci mezinárodních vztahů. Konkrétně se nejprve zaměřím na idealismus a poté na realismus. Obě paradigmaty v následující kapitole vzájemně porovnám a přidám hlavní body kritiky. V závěrečné kapitole provedu zhodnocení obou teorií, které obohatím přehlednou tabulkou s hlavními výsledky komparace. Jedná se o dva zcela odlišné přístupy k mezinárodním vztahům, jejichž podstatná diferenciací má za následek rozlišné struktury mezinárodního řádu. S nimi se pojí další specifické faktory obou paradigmat, které opět nezapomenu náležitě popsat na konkrétních případech z praxe v historii vývoje mezinárodních vztahů.

V složité síti mezinárodních vztahů stála paradigmaty idealismu a realismu dlouho jako kontrastní pilíře, z nichž každý nabízí odlišné pohledy na povahu globální politiky a úsilí o mezinárodní řád. Jak národy proplovají krajinou poznamenanou měnící se dynamikou moci, protichůdnými zájmy a vyvíjejícími se ideologiemi, pochopení souhry či nesouhry mezi těmito dvěma paradigmaty se stává nezbytností pro pochopení složitosti globálních záležitostí, a právě to se pokusím v historickém kontextu nastínit.

Debata mezi idealismem a realismem se ve vědě o mezinárodních vztazích označuje jako první debata, která je součástí realistického myšlení, které vyplývá z pragmatického a skeptičtějšího pohledu na lidskou povahu a mocenské dynamiky. Klade důraz na státy jako hlavní aktéry, a tudíž je významná i pro další vývoj oboru. Tato debata byla spíše sporem naprosto protichůdných názorů než pouhou polemikou.

Idealismus je naopak odvozen od základního přesvědčení o lidské dobrotě a schopnosti dosáhnout mírových řešení konfliktů, klade důraz na spolupráci, etiku a právo jako klíčové faktory mezinárodního uspořádání.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na hlubší zkoumání a porovnání těchto dvou hlavních teoretických paradigmat, jejichž vliv se projevuje v široké škále mezinárodních politických událostí a rozhodnutí. Analýza idealismu a realismu v mezinárodních vztazích nám poskytne důležitý rámec pro pochopení dynamiky současného světa a pro přemýšlení o možných směrech budoucího vývoje mezinárodní politiky.

Metodologie práce

Metodologicky bude tato práce vycházet především ze závěrů, ke kterým jsem došel během studia teorií mezinárodních vztahů. Veškerá použitá fakta jsem čerpal z různorodých zdrojů, včetně české a anglické literatury od významných politologů. Kombinací těchto děl se pokusím vytvořit hlavní přehled charakteristik obou myšlenkových proudů a jejich srovnáním chci dosáhnout vytvoření uceleného obrazu první velké debaty mezinárodních vztahů. Výše zmíněnou literaturu podpořím dalšími obdobnými články a historickými dokumenty, které pomohou pochopit popisované jevy a fakta.

Hlavním úkolem této práce bude splnit několik předem stanovených cílů. V první řadě chci popsat hlavní principy, na jejichž základě myšlenkové školy stojí, a historicky a metodologicky je rozlišit. Dále chci najít příčiny kritiky a zjistit, zda některý z nich je lepší variantou než druhý.

1 Teorie mezinárodních vztahů

V této práci se zabývám dvěma základními myšlenkovými školami v teorii mezinárodních vztahů. Než začnu popisovat jednotlivé teorie, musím nastínit vývoj a význam vědy, která se mezinárodními vztahy zabývá.

Jedná se o teorii mezinárodních vztahů, která je oborem politologie, který si klade za cíl vysvětlit a předpovědět interakce mezi státy a dalšími aktéry mezinárodního systému. Snaží se porozumět chování států, mezinárodních organizací, nestátních aktérů a jednotlivců v kontextu globální politiky. Základní funkcí teorií mezinárodních vztahů je utvořit ucelenou představu o vazbách a zákonitostech v oblasti mezinárodních vztahů, následně definovat pojmy a na tomto základě poskytnout praktikantům spolehlivý prognostický nástroj.¹

Teorie mezinárodních vztahů je poměrně velmi mladým podoborem vědy mezinárodních vztahů. Starší přístupy, podobné současným teoriím se omezovaly na historiografický popis zahraničně-politického vývoje nebo na historii myšlení o mezinárodních vztazích. Teorie mezinárodních vztahů prezentuje systematický přístup ke studiu MV² – tj. mezinárodní politiky, mezinárodního systému, zahraniční politiky atd. V rámci mezinárodních vztahů existuje několik klíčových teorií, z nichž každá nabízí jiný pohled na fungování mezinárodního systému, mezi něž patří právě i idealismus a realismus.³

Věda mezinárodních vztahů se poprvé konstitovala v období po I. světové válce, kdy vznikla i první katedra mezinárodních vztahů na velšské univerzitě v Aberyswythu v roce 1919. O pár let později pak vznikly další katedry na univerzitách v Londýně či Oxfordu. Během těchto let vznikaly i státní instituce jako *Royal Institute of International Affairs* v Londýně nebo *Council on Foreign Relations* v New Yorku. Skutečný rozvoj oboru však lze sledovat až po II. světové válce, kdy se mezinárodní vztahy staly samostatně akceptovanou disciplínou, jak v Evropě, tak v USA.⁴

Teorie mezinárodních vztahů zahrnuje čtyři typy komponentů:

- Výchozí empirická základna (shromáždění zkušeností a výsledků pozorování)

¹ NOVOTNÝ, A. *Úvod do teorie mezinárodních vztahů. Mezinárodné Otázky*, Research Center of the Slovak Foreign Association, 2005. [vid. 28.3. 2024] Dostupné: <http://www.jstor.org/...403> S.106-107

² MV – mezinárodní vztahy

³ WAISOVÁ, Š. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-864-7316-3. S. 14-15

⁴ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 35

- Výchozí teoretická základna (domněnky, axiomy, postuláty popisující objekt budoucí teorie)
- Logika teorie, přípustná pravidla vyvozování důkazů a závěrů
- Vlastní obsah teorie, koncepce a důkazy

Teorie mezinárodních vztahů prošla za posledních padesát let hlubokými obsahovými změnami. Charakteristický je vývoj teorie mezinárodních vztahů tím, že nevznikla jediná ucelená teorie, ale neustále se rozšiřující souhrn různorodých přístupů a metod pro zkoumání MV.⁵

Vývoj teorie mezinárodních vztahů je reflektován skrze významné debaty minulého a současného století. Ve dvacátém a jednadvacátém století se střetávaly ideály realismu a idealismu (o tom práce pojednává), tradicionalismu a behavioralismu, a později tři paradigmat: neorealismu, neoliberalismu a neomarxismu. Podobně jako tomu je v jiných disciplínách i v mezinárodních vztazích můžeme sledovat dva typy debat. První z nich zahrnuje otázky o substantivních tématech, tj. otázky po faktech. V takových debatách se pokládají otázky typu: Je demokracie zárukou míru? Co je příčinami válek? Pomáhá globalizace rozvoji třetího světa nebo tomu zabraňuje atd. Druhým typem těchto debat jsou debaty spojené s metodologií, jedná se tudíž o filozofické a konceptuální otázky, které jsou spojené s postupem zkoumání a povahou studia. Příkladem mohou být otázky: Lze mezinárodní vztahy studovat za pomoci objektivních vědeckých metod? Je lepší přijmout realistický pohled na lidskou přirozenost, která je soutěživá nebo bychom měli přijmout názor liberální, který říká, že přirozenost je kooperativní? Ale dochází i k otázkám o konceptuálních tématech: Co utváří demokracii? Co je to válka, co mír?⁶

Tato práce se bude zabývat právě prvním typem debat, tedy tím o základních otázkách. Jedná se o první velkou debatu mezi idealismem a realismem.

1.1 První debata – idealismus versus realismus

První velká debata v rámci teorie mezinárodních vztahů se odehrála mezi idealisty a realisty a byla prezentací jejich názorů na základní témata v oblasti světové politiky. Idealismus v 20. letech 20. století vznikl jako reakce na I. světovou válku a jako snaha o mír ve světě. Byli to zejména politicky aktivní lidé mimo akademickou sféru, kteří formovali idealistický směr. Hlavními tématy debat byly válka, mír, rozvoj a svoboda.

⁵ NOVOTNÝ, A., pozn. 1, s. 107-108

⁶ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 35-36

Zatímco v meziválečném období převažoval idealistický přístup, během II. světové války a studené války se prosadil realismus, jehož zástupci ostře kritizovali idealisty za jejich nesprávné pojetí mezinárodního systému. Navzdory dominanci realismu nezanikl idealistický přístup úplně, jen byl přetransformován v podobě liberalismu, jehož jsou idealistické myšlenky základem. To vedlo k rozvoji mezinárodní spolupráce a institucí v podobě Organizace spojených národů nebo Evropské unie.⁷

⁷ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 36-37

2 Idealismus

V rámci mezinárodních vztahů je idealismus velmi širokým, a tudíž málo koherentním proudem. Jedná se o liberalistický přístup, který je však kvůli svému naprostému utopismu nazýván právě idealismem. Tuto „nálepku“ mu přisoudili jeho realističtí oponenti z důvodu snahy idealistů o relativizaci rozdílů mezi domácí a mezinárodní politikou⁸ a z důvodu prosazování myšlenky, že v mezinárodní sféře je možné doufat, ale i usilovat o progresivní vývoj této dichotomie.

Základními rysy idealismu jsou normativní zaměření a myšlenka o možnosti trvalého míru a spolupráce v MV, spojené s vírou v pokrok a klíčovým významem institucí pro tento vývoj.⁹ Toto přesvědčení vychází z předpokladu o jednotě lidstva a schopnosti lidí poučit se ze svých chyb. Idealistický přístup zdůrazňuje potřebu změny mezinárodních norem pro trvalý mír.¹⁰ Dalším znakem idealistické tradice je zpochybnění role státu jako výlučného aktéra MV. Idealisté zdůrazňují úlohu mezinárodních institucí, subjektů vnitrostátních, veřejného mínění, ale i jednotlivců, což podkopává tradiční dělení mezinárodní a národní politiky. S tím úzce souvisí pochybování o racionálním jednání státu, protože stát není vnímán jako subjekt s jasně definovaným zájmem, nýbrž jako komplex různých subjektů a zájmů. I když idealističtí příznivci pracují s konceptem racionality v mezinárodních záležitostech, nejedná se o racionální jednání ve smyslu hledání moci a zajištění vlastního bezpečí, ale spíše jednání vedoucí k hospodářské účinnosti a hromadění bohatství.¹¹

2.1 Jak lze chápat idealismus?

V odborném studiu MV se termín idealismus obecně používá dvěma způsoby. V širokém chápání je idealismus považován za trvalou doktrínu nebo sklon ke světovým záležitostem, které lze pozorovat ve všech historických obdobích, kdy nezávislé politické komunity žijí ve stavu anarchie, tj. v nepřítomnosti ústřední vlády.¹² Idealismus je optimistická doktrína, která se snaží překonat mezinárodní anarchii

⁸ PŠEJA, P. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3837-3. S. 43

⁹ KRATOCHVÍL, P. a DRULÁK, P. *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-469-4. S. 247.

¹⁰ DRULÁK, P. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8725-6. S. 72-73.

¹¹ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 73.

¹² WILSON, P. Idealism in international relations. In: DOWDING, Keith. *Encyclopedia of Power*. Thousand Oaks, California, USA: Sage Publications, 2011, ISBN 9781412927482. S. 332-333.

a vytvořit kosmopolitní a harmonický světový řád.

Úzké chápání považuje idealismus za přístup úzce vázaný k meziválečnému období (1919-1939). Jedná se o doktrínu, která značně dominovala první fázi teorií MV, zdůrazňujíc rostoucí vzájemné závislosti a jednotu lidstva.¹³ Idealismus je rovněž spojován s experimentem internacionalismu, kterým byla Společnost národů.

Většina idealistů zdůrazňuje sílu rozumu překonat předsudky a čelit machinacím zlověstných sil. Domnívají se, že šíření vzdělání a demokracie, včetně rostoucí demokratické kontroly zahraniční politiky, posílí světové veřejné mínění a učiní z toho mocnou sílu, které žádná vláda nemůže odolat. Idealisté považují válku za nemoc mezinárodní politiky a tento akt nikdy nemůže být racionálním nástrojem státní politiky.¹⁴ Idealisté zdůrazňují důležitost mezinárodních organizací na podporu obecného lidského blaha, jako byly Liga Národů nebo OSN.¹⁵ Hlavním rysem idealismu je tendence zdůrazňovat existenci přirozené harmonie zájmů mezi všemi lidmi národů, které jsou svým základem povrchně protichůdných zájmů jejich států nebo vlád. Bez ohledu na sociální, kulturní či náboženskou příslušnost, všechny lidské bytosti touží po stejných věcech jako je bezpečí, blahobyt a uznání. Všichni jsou vázání společnou morálkou, mají mít základní lidská práva a s ohledem na kantovský princip by měli být respektováni a nikdy by s nimi nemělo být zacházeno jako s pouhými prostředky.¹⁶

V meziválečném období vznikaly různé politické předpisy snažící se regulovat moc nezávislého státu investováním do rostoucí moci a politické autority mezinárodních organizací. Mezinárodní anarchie navzájem si konkurujících států byla považována za hlavní příčinu katastrofy, kterou byla I. světová válka. Podle idealistů museli být princip suverenity a institut rovnováhy moci regulovány ne-li zrušeny, pokud se něco podobného nemá opakovat. Kolektivní bezpečnost, nucené rozhodování sporů a otevřená diplomacie byli nejuznávanějšími předpisy idealistů.

Idealismus vnímá člověka jako přirozeně rozumného, schopného racionálně jednat a vnímat význam norem a ideálů pro celkový pokrok. Světový mír podle idealistů vyžaduje překonání státní konkurence ve prospěch mezinárodního společenství nebo světového státu. Idealisté se ptají, jak by měla být mezinárodní politika utvářena, tj. chápou ji jako hru s nenulovým součtem, jelikož antagonismus se zde setkává

¹³ WILSON, P., pozn. 12, s. 333

¹⁴ HOLLIS, M. a SMITH, S. *Teorie mezinárodní vztahy: interpretace a porozumění*. 1. vyd., Politologická řada. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 80-85959-64-X. S. 21-22

¹⁵ WILSON, P., pozn. 12, s. 333

¹⁶ HOLLIS, M. a SMITH S., pozn. 14, s. 28-29

s možností spolupráce.¹⁷

2.2 Od liberalismu k idealismu

Jedním z předchůdců idealismu je liberální politická ekonomie, též nazývána ekonomický liberalismus, na který idealismus navazuje v poválečném období. Ekonomičtí liberálové viděli velký význam ve zvyšující se obchodní výměně a prohlubujícím se hospodářským propojením mezi jednotlivými státy, jakožto snížení rizika vzniku války,¹⁸ jelikož se ekonomiky a blahobyt států propojují do té míry, že vypuknutím války by riskovali příliš mnoho.

2.2.1 Liberální ekonomie Normana Angella

Hlavní postavou ekonomického liberalismu byl Norman Angell, který přesvědčení, že válka může přinést materiální výhody, viděl jako velkou iluzi.¹⁹ Angell byl jedním z nejvlivnějších myslitelů v oboru MV hlavně před druhou světovou válkou a svými názory a přesvědčeními se stal terčem kritiky mnoha představiteli realismu, kteří nazývali Angella utopistou. Angell navazoval na britské liberální myšlení a kladl svobodu investic a mezinárodního obchodu za základ MV. Rozvíjel argument interdependence tzv. vzájemné závislosti,²⁰ kde odkazoval na vzájemné propojení ekonomik států, které by mělo znemožnit vznik jakéhokoli ozbrojeného konfliktu mezi mocnostmi. Všiml si zejména intenzivního propojení britské a německé ekonomiky a byl si vědom, že pouhé vyvolání války Velké Británii by mohlo těžce poškodit stabilitu na kapitálovém trhu a narušit ekonomiku Německa.²¹

Angell vystupuje zejména proti dvěma obecně přijímaným předpokladům v zahraniční politice. Jedním z nich je, že *nejlepší obranou je větší síla*. Tento argument vnímá jako nesmyslný, jelikož v něm viděl plod postojů sociálního darwinismu. Politika založená na předpokladu toho, že bezpečí státu musí být vykoupena za cenu nejistoty jeho sousedů, může vést jediné k válkám a závodům ve zbrojení. Druhý argument, který popírá, je, že *majetky jedné země (území a jiné statky) mohou být dobyty jinou zemí*²² a že *pro vítěze je výhodné přidat zisky k vlastním držávám*. Popíráním tohoto argumentu

¹⁷ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 49

¹⁸ WAISOVÁ, Š. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-177-9. s.121

¹⁹ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 73

²⁰ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 74-75

²¹ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s.120

²² KNUTSEN, Torbjørn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Současná teorie mezinárodních vztahů. Brno: Centrum strategických studií, 2005. ISBN 80-903-3333-8. s. 257

chtěl upozornit, že ekonomicky rozvinutý svět 20. století je moderní a mnohem složitější než primitivní ekonomiky minulosti. Dle Angella jsou státy vzájemně ovlivňovány a rozklad v jedné zemi vede k rozkladu v zemi druhé, což nutí výrobce a finančníky obou zemí ke spolupráci. V současném mezinárodním prostředí, charakterizovaném komplexností a vzájemnou závislostí, by válka způsobila zhroucení světové ekonomiky a působila škody prakticky každému. Proto se stala, podle Angella, „vzhledem k cíli, o který v ní jde, naprosto irelevantní, a právě tento argument mu vysloužil pověst idealisty.

Angell, opírajíc se o filozofii dějin, argumentuje, že lidské dějiny směřují k jasnému cíli, kde se snižuje násilí a zvyšuje se efektivita meziskupinových vztahů. Progres v lidském chování je podle něj patrný od éry otroctví k dohodě dvou rovnoprávných stran. Tento vývoj paralelně reflektuje přechod od imperiálních systémů k rovnocenným státům, prosperujícím skrze vzájemný obchod. Angell věřil, že se jeho argumenty, pokud budou dostatečně sdíleny s veřejností, především s mladými lidmi, mohou stát klíčovým prvkem pro ukončení konfliktů.²³

I přes vypuknutí první světové války krátce po vydání jeho díla „Velká iluze“, kdy hlavní Angellovy argumenty a myšlenky zdánlivě neplatí, myšlenka vzájemné ekonomické závislosti trvá jako neotřesitelný pilíř liberálního myšlení.²⁴ V důsledku války bylo však ideologické myšlení výrazně oslabeno, respektive zaniklo a válka potvrdila, že prosperita a mír nejsou objektivní a přirozené skutečnosti, a tudíž musejí být aktivně utvářeny.

Ze studií po první světové válce vyplývá, že jevy, jež se v mezinárodních vztazích projevovali, dědictví války silně zasáhlo a vplynuly z toho čtyři hlavní závěry:

1. Válka byla smysluprostým aktem, který nikdy nemůže být racionálním nástrojem státní politiky.
2. Válka z let 1914 až 1918 byla způsobena vůdci, kteří se stále více zaplétali do procesů, jež nikdo nebyl schopný kontrolovat.
3. Příčiny války vyplývají z nedorozumění mezi těmito vůdci a tkví v nedostatečné aplikaci demokracie v rámci těchto států, které se na válce podílely.

²³ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 74-75

²⁴ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 75

4. Napětí, které leželo v základech tohoto konfliktu, bylo možné odstranit šířením principů státní suverenity a demokracie.²⁵

Nejlépe tyto argumenty interpretoval Woodrow Wilson, prezident USA, ve svých *Čtrnácti bodech* z ledna 1918.

2.2.2 Wilsonův meziválečný idealismus

Pravděpodobně nejznámějším představitelem idealismu byl Woodrow Wilson, univerzitní profesor, státní právník a 28. prezident Spojených států amerických, který se domníval, že uzavírání ad hoc aliancí a tajná diplomacie, jež jsou symbolem mezinárodních vztahů 19. století, jsou předzvěstí války.²⁶

Wilson spojoval touhu a naději po vítězství v I. světové válce s myšlenkou kvalitativní změny světového politického systému, jelikož starý systém se podle něj opíral o nepřijatelnou sobeckou rivalitu, intriky a bezohlednost vůči nevinným lidem a k tomuto tématu Wilson dodává: „*Starý pořádek věcí nebyl závislý na obecných morálních zásadách lidstva, nezakládal politiku na mezinárodním právu, ale zakládal politiku na mezinárodní moci. Vytvářel tudíž skupiny národů, které spoléhaly na zbraně, stály tváří v tvář jiné skupině, při čemž každá tato skupina byla přesvědčena, že je založena na lepších principech.*“ Tyto skupiny zároveň předpokládaly, že to nejlepší, co může být na světě stvořeno je mocenská rovnováha. Jestliže však budoucnost nenabízela nic jiného než nový pokus o udržení světa v právu vyrovnávat se systémem mocenské rovnováhy, Spojené státy pak nebudou mít zájem podílet se na světové politice, jelikož se neúčastní žádné kombinace moci, která není kombinací nás všech.²⁷ Jinak řečeno, nemají zájem o evropský mír, nýbrž o mír světový.

Wilson viděl jedinou cestu k udržení míru, a to tehdy, nebude-li mezinárodní bezpečnost svěřena do rukou tajné bilaterální diplomacie a pokud by byla vytvořena nějaká mezinárodní instituce, která by regulovala mezinárodní anarchii. Jeho předpoklad udržení míru je založen na analogii vnitrostátní hierarchie a mezinárodní hierarchie, tj. jak vnitrostátní, tak mezinárodní společenství musí mít systém vlády, který by umožnil řešení konfliktů.²⁸ Taková institucionalizace mezinárodní spolupráce by omezila vznik dalších násilných konfliktů a mohla regulovat anarchii a soutěžení

²⁵ HOLLIS, M a SMITH, S., pozn. 14, s. 28-30

²⁶ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 121

²⁷ KREJČÍ, O. *Mezinárodní politika*. 3., aktualiz. a rozš. vyd., V Ekopressu 2. Praha: Ekopress, 2007. ISBN 978-80-86929-21-7. S. 577-578

²⁸ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 49

v mezinárodním systému.

Tyto Wilsonovy představy dostaly konkrétní podobu během mírových poválečných jednání, kdy americká administrativa předložila své představy ve formě tzv. *Čtrnácti bodů*. Ve Wilsonově mírovém programu, který nastínil v lednu 1918, se zmiňuje o situaci v Rusku a tom, že trvá na otevřených jednáních, což přijímá jako první ze čtrnácti bodů k dosažení míru. Dále odsuzuje tajné dohody a „staré diplomatické praktiky“, zmiňuje absolutní svobodu plavby po mořích i mimo teritoriální vody, odstranění ekonomických bariér a ustavení rovných podmínek obchodu pro všechny národy, trvá na svobodném a naprosto nestranném urovnání všech koloniálních nároků atd.²⁹ První a čtrnáctý bod z „čtrnácti Wilsonových bodů“ znějí následovně:

I. Otevřené mírové smlouvy, k nimž se otevřeně dospělo, po nichž nebudou existovat žádná soukromá mezinárodní ujednání jakéhokoli druhu, ale diplomacie bude vždy probíhat upřímně a veřejně.

...

*XIV. Obecné sdružení národů musí být vytvořeno na základě konkrétních smluv za účelem poskytnutí vzájemných záruk politické nezávislosti a územní celistvosti velkým i malým státům.*³⁰

Ačkoli se mluví o Wilsonových Čtrnácti bodech, Wilson původně zformuloval 23 tezí a tou poslední byl požadavek na vytvoření Společnosti národů, která je však původně myšlenkou britskou z března roku 1917.

Události v meziválečném období (obsazení Mandžuska Japonskem, italská invaze do Habeše) a neúspěch W. Wilsona při projednávání a ratifikaci členství Spojených států amerických ve Společnosti národů vedly k oslabení vnitřní konzistence idealismu. Události, jako například italská invaze ukázaly, že politická vůle a ochota států dodržovat normy, které jsou základním pilířem Společnosti národů, jsou minimální nebo žádné. Vypuknutí druhé světové války pak jen posílilo realistické přístupy a idealismus se musel uchýlit do postranní.³¹

2.3 Poválečný liberalismus

Druhá světová válka nejenže posílila realistický myšlenkový proud, ale také do značné

²⁹ KNUTSEN, T. L., pozn. 22, s. 231-232

³⁰ *President Woodrow Wilson's 14 Points (1918)*. NATIONAL ARCHIVES. [online]. [vid. 14. 3. 2024].

Dostupné z: <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points>

³¹ WAISOVÁ, Š., pozn. 18 s. 121-122

míry zdiskreditovala ideály, na nichž byl mezinárodní řád založen. Jasnější odpovědnost státníků a výraznější transparentnost, která plynula z většího počtu demokratických států a ujasňování konfliktů pomocí mezinárodně právních mechanismů, to měly být garance nového mezinárodního řádu, který měl stát na liberálních principech. Následovníci realismu tohoto selhání využili k argumentaci proti idealismu liberálních myslitelů.³²

2.3.1 Demokratický liberalismus

Za další myšlenkový proud, který svým přístupem patří k idealismu, neboť z něj do značné míry čerpá, je demokratický liberalismus. Ten se opírá o myšlenky předválečného idealismu a částečně i o myšlenky německého filozofa Immanuela Kanta.³³

V německých teoriích mezinárodních vztahů se odráží dualita mezi abstraktním idealismem a praktickou realitou. Kantovy komentáře k mezinárodním vztahům na první pohled mohou působit pesimisticky, zdůrazňuje ochotu států k válce a bezohledné vzájemné vztahy, mezi národy. Nicméně pod povrchem jeho argumentace se skrývá optimistická idealistická doktrína lidského pokroku. Kant, věří, že lidská racionalita nevyhnutelně roste, což povede k většímu uvědomění si škodlivosti mezinárodního konfliktu a snaze o jeho ukončení.³⁴ Tím se odhaluje jeho víra v pokrok a schopnost lidstva řešit výzvy.

Ve svém díle *O věčném míru (1795)* tvrdí, že existuje určitá souvislost mezi mírem a republikánským uspořádáním. Definuje zde i dva teorémy: souvislost mezi mírem a válkou; pokud lidé budou sami demokraticky volit mezi válkou a mírem, zvolí si mír a 2. federativní uspořádání států, které podporuje mírové uspořádání.³⁵

Demokratický liberalismus zkoumá transformaci charakteru státnosti v rámci vývoje mezinárodních vztahů. Tato transformace, zejména demokratizace politického procesu při přechodu od feudálního panovnicko-stavovského režimu k modernímu či dokonce postmodernímu typu, otevřela politický prostor širokým vrstvám obyvatelstva, které se začaly angažovat v tvorbě a kontrole politiky. Nejen Kant ale i další liberálně orientovaní badatelé tvrdí, že lidé, nikoliv pouze politické elity a tvůrci zahraniční politiky, obvykle preferují mír před nejistými zisky z válečných konfliktů.

³² PŠEJA, P., pozn. 8, s. 49-50

³³ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 122

³⁴ KNUTSEN, T. L., pozn. 22, s. 143-144

³⁵ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 50

Demokratický liberalismus zdůrazňuje neoddělitelnost vnitřní politiky státu od jeho zahraniční politiky a tvrdí, že charakter zahraniční politiky je úzce spjat s vnitrostátními politickými procesy a zájmy. Jedním z významných konceptů demokratického liberalismu je teorie demokratického míru, která navrhuje že demokratické státy jsou méně náchylné k válečným konfliktům.³⁶

Koncepce demokratického míru je teoretický rámec, který předpokládá, že demokratické státy jsou entitami, které mají menší tendenci k válečným konfliktům nebo se při jejich řešení vzdávají použití ozbrojeného násilí.³⁷ Demokratické fungování v politickém systému ovlivňuje tvorbu zahraniční politiky státu. Principy demokracie jako svoboda, účast občanů, rovnost před zákonem, reprezentativní vláda a dělba moci řídí nejen vnitřní politiku, ale reflektuje se i do politiky zahraniční, která je neoddělitelná od zájmů vnitřní politiky. Teorie demokratického míru podporuje demokratizaci pro udržení mezinárodního míru a stability a všeobecná demokratizace by vyloučila použití ozbrojeného násilí ve světě. I tato teorie ovšem čelí kritice, a to především ze tří důvodů.³⁸

1. Demokracie nevedou války proti sobě, ale vedou války proti nedemokraciím.
2. Důvodem proč demokratické státy vedou méně válek je demokratický systém, který díky existenci ústavních pravidel ztěžuje použití ozbrojeného násilí v zahraniční politice.
3. Záměr toho, že nejlepší cestou k dosažení míru je šíření demokracie v sobě skrývá reálné nebezpečí. Pokusy etablovat nové demokratické režimy povedou k intervencionistické a nedemokratické politice a ke zvýšení pravděpodobnosti vypuknutí konfliktů.³⁹

2.3.2 *Institucionalismus a evropský integrační proces*

Ve druhé polovině 40. let 20. století navazuje na idealismus, zejména svým zájmem o roli mezinárodního práva a mezinárodních institucí v MV, liberální institucionalismus. Kritika ze strany realistů pomohla novému přístupu, založenému na spojení myšlenkové tradice idealistů a předpokladu schopností a možností mezinárodních institucí v oblasti rozšiřování spolupráce a mírových vztahů. Jelikož ani takové instituce typu Společnosti národů nejsou zárukou zajištění míru, institucionalisté se soustředí zejména na

³⁶ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 122-123

³⁷ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 55

³⁸ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 123

³⁹ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 123-124

regionální organizace a regionální integrační přístupy. Jelikož státy v období války nejsou schopné dobře vykonávat určité funkce, jednou z možností zajištění existence a blahobytu obyvatel by podle liberálních institucionalistů měly být mezinárodní regionální organizace. Regionální instituce se postupem času staly nedílnou součástí politiky suverénních států, které už nadále nemohou distribuovat výtěžky blahobytu.⁴⁰ Z této myšlenky se konstituoval funkcionalismus.

2.3.3 Mitranyho funkcionalismus

David Mitrany, duchovní otec funkcionalismu, výrazně ovlivnil liberální myšlení po druhé světové válce. Jeho dílo vzniklo během války jako reakce na potřebu zabránit dalším válečným katastrofám. Mitrany zdůrazňuje vzájemnou závislost států a přínos mezinárodních institucí, ale také pochybuje o samoregulačních schopnostech trhu a podporuje ekonomické plánování. Navrhuje postupné propojování států prostřednictvím konkrétní spolupráce v praktických oblastech, jako je regulace říčního provozu nebo harmonizace technických standardů. Mitrany varuje před vytvářením univerzálních politických organizací a preferuje vznik specializovaných mezinárodních institucí, jejichž členství a práce jsou zaměřeny pouze na technické a ekonomické otázky. Tímto způsobem lze chránit mezinárodní vztahy před politickými konflikty a iracionálními politickými rozhodnutími.⁴¹

Mitrany předpokládá, že spolupráce mezi státy bude mít svou vlastní dynamiku, tzv. větvení (ramification), kdy spolupráce v jedné oblasti povede ke spolupráci v dalších. Tímto se eliminuje možnost války, protože poškození jiného státu by poškodilo především stát samotný.⁴² Funkcionalismus je klíčovým směrem v teoretické reflexi mezinárodní integrace, zdůrazňuje praktický a nepolitický charakter integrace a její postupné rozšíření.

2.3.4 Neoliberalismus a transnacionální vztahy

Neoliberalismus vznikl jako reakce na scientistickou kritiku v 60. a 70. letech 20. století. Cílem byla reformulace liberálních pojmů a témat. Pozornost neoliberalistů jakými byli např. Robert Keohane a Joseph Nye byla zaměřena na nové aktéry v mezinárodní politice – na mezinárodní nevládní organizace, transnacionální korporace a vzájemnou závislost nových druhů interakcí. Stěžejním dílem neoliberalismů je kniha

⁴⁰ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 124-125

⁴¹ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 75-76

⁴² DRULÁK, P., pozn. 10, s. 76

z roku 1977: *Power and Interdependence. World Politics in transition*, kde právě dva zmiňovaní autoři formulovali své myšlenky v diskuzi s neorealismem.⁴³

Tzv. transnacionální vztahy jsou mezinárodní vztahy mimo vládní rovinu, především mezi firmami a nevládními organizacemi různých států. Tento trend ovlivňuje tradiční rozdělení mezi vnitřní a zahraniční politikou, kdy stát ztrácí kontrolu a čelí novým výzvám. Transvládní vztahy pak charakterizují neoficiální koordinaci mezi částmi vlád různých států. Tyto fenomény ukazují složitost mezinárodní politiky a roli států v ní.⁴⁴ Rozvoj vztahů a nárůst aktérů v transnacionálním prostředí vedou k tomu, že státy přestávají být v některých tematických oblastech dominantními aktéry a rozdíly mezi vnitřní politikou státu a zahraniční politikou se stírají. Dochází k intenzivnímu propojování jednotlivých aktérů a oblastí a vytvářejí se vztahy vzájemné závislosti.⁴⁵

Největším přínosem pro teorii MV byla však Keohanova funkční teorie režimů,⁴⁶ která položila samotné základy neoliberálního myšlení. Mezinárodní režimy mohou zavést vzory právní odpovědnosti, poskytnout zhruba symetrické informace a uspořádat náklady na vyjednávání tak, aby se dosáhlo konkrétních dohod dosáhnout snadněji. Jedná se o konceptuální rámec používaný k analýze a porozumění politických systémů, vládních institucí a politických procesů. Podle této teorie se politické režimy skládají z různých institucionálních struktur a funkcí, které spolu interagují a udržují stabilitu politického systému. V důsledku toho jsou mezinárodní režimy pro vlády prospěšné, umožňují vládám dosáhnout cílů, kterých by jinak nebyly schopné dosáhnout, částečně díky usnadnění mezivládních dohod.⁴⁷

⁴³ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 126

⁴⁴ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 76-77

⁴⁵ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 127

⁴⁶ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 78

⁴⁷ KEOHANE, ROBERT O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. REV-Revised. Princeton University Press, 1984. [vid. 7.3.2024] <https://doi.org/10.2307/j.ctt7sq9s>.

3 Realismus

Realismus je myšlenkový směr, který zdůrazňuje roli moci, národního zájmu a chování státu při utváření dynamiky mezinárodního systému.⁴⁸ Během druhé světové války se realismus etabloval jako dominantní paradigma mezinárodních vztahů, a to díky vzniku konfliktu mezi západním a východním blokem. Hlavní zásady realismu vyložil Hans Morgenthau ve své knize *Politika mezi národy*. V tomto díle je kladen důraz na lidskou přirozenost, která má specifickou roli pro její dvojaký charakter a mocenskou povahu mezinárodní politiky.⁴⁹

Ve všech realistických pojetích jsou základními znaky mezinárodního řádu anarchie a rozložení moci. Realisté považují anarchii ve smyslu bezvládní za podmínku, která se pravidelně znovuobjevuje nebo stále působí. Pojetí rozložení moci se podstatně liší.⁵⁰ Realistické přístupy zkoumají, proč státy nechtějí tvořit mezinárodní normy, proč jsou existující normy nestabilní, proč formálním institucím chybí autonomie v jednání a proč není možná mezinárodní vláda. Mezinárodní řád je v očích realistů vnímán jako soustava států, které hájí své národní zájmy a jednají jako jednotní a racionální aktéři, zároveň věří, že jednotlivec předává státu část svých svobod za záruku bezpečnosti.⁵¹

Realismus coby paradigma představuje tedy dominantní teoretický přístup pro pochopení mezinárodních vztahů. Velká část teoretických přístupů zkoumajících MV představují buď modifikované verze realismu nebo teorie spojené s jeho kritikou. Realismus nelze chápat jako jednotný přístup pro pochopení MV, ale spíše jako soubor nejrůznějších přístupů a trendů, jenž jsou vzájemně propojeny společným pohledem na danou problematiku.⁵²

Do teorie MV vstoupil realismus v diskusi s idealisty po I. světové válce. V meziválečném období však můžeme sledovat vnitřní vývoj realismu, tak jako tomu je i u ostatních teoretických přístupů. T. Dunne klasifikuje realismus na čtyři hlavní přístupy:

- Strukturální realismus I. (Thukydides, Morgenthau)
- Historický realismus (Machiavelli, Carr)
- Strukturální realismus II. neboli neorealismus (Rousseau, Waltz)

⁴⁸ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 18.

⁴⁹ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 18-19

⁵⁰ DRULÁK, P., pozn. 10 s. 147.

⁵¹ WAISOVÁ, Š. *Mezinárodní organizace a režimy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-109-0. S.112

⁵² PŠEJA, P., pozn. 8, s. 24.

- Liberální realismus (Hobbes, Bull)⁵³

3.1 Vývoj realismu

Od konce třicátých let 20. století se realismus rodí jako ucelená teorie v debatě s liberály a stává se jednou z nevlivnějších teorií mezinárodních vztahů. Největší vliv měla realistická perspektiva v padesátých letech minulého století, kdy výzkumu mezinárodních vztahů dominovala. Realismus, zakořeněný v dílech zejména učence Hanse Morgenthaua, zdůrazňoval ústřední postavení moci, státní suverenitu a národní zájem při utváření chování národů. Jeho primát byl ovšem zpochybněn ve střetu s behavioristy.⁵⁴ To souviselo hlavně s trendem zpochybnit vědeckost realismu.

Jak se 70. léta rozvíjela, realismus se přizpůsoboval měnící se dynamice. Důraz se přesunul na řízení hospodářské soutěže prostřednictvím kontroly zbrojení a diplomatických iniciativ. V sedmdesátých letech dochází k velké proměně oblasti mezinárodních vztahů. Na scénu vstupují i jiní aktéři, než je stát a začíná se výrazně projevovat fenomén zvaný globalizace, která s sebou přináší specifické ekonomické a politické důsledky.⁵⁵ V následujících dvou dekádách vliv realismu postupně upadá a vrací se až koncem sedmdesátých let v modifikované podobě zvané neorealismus. V osmdesátých letech se neorealismus střetává s neoliberalismem, se kterým se postupem času sblíží a společně se postaví proti stále stoupajícímu vlivu postpozitivistických přístupů. Po rozpadu Sovětského svazu čelil realismus jiným složitostem. Nadnárodní aktéři získávají vliv, zejména ekonomická globalizace zpochybnila státocentrické zaměření a nabízí se otázky o relevanci tradičních realistických teoriích. Realismus se však těmto změnám přizpůbil. Přetrvávalo sledování ekonomických a geopolitických zájmů a státy se pohybovaly v globalizovaném světě.⁵⁶ Začátkem 21. století byla patrná tendence odvracení se od neorealistických ideologií a naopak byly patrné pokusy o návrat k realismu klasickému (tzv. neoklasický realismus).⁵⁷

3.1.1 Historické základy realismu

Ačkoli se realismus jako teoretický přístup MV ustanovil až v období mezi dvěma světovými válkami, realistický pohled v rámci politického myšlení se zde objevoval už

⁵³ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 39

⁵⁴ KRATOCHVÍL, P. a DRULÁK, P., pozn. 9, s. 247.

⁵⁵ PŠEJA, P., pozn. 8, s.21.

⁵⁶ WAISOVÁ, Š., pozn. 18 s.117

⁵⁷ KRATOCHVÍL, P. a DRULÁK, P., pozn. 9, s. 247.

dávno předtím. Za zakladatele realistického pohledu na svět bývá považován řecký filozof a historik Thukydides, který žil v 5. století před naším letopočtem a je považován za otce moderního dějepisu.⁵⁸

Thukydides byl přímým účastníkem peloponéské války a v jeho stěžejním díle *Dějiny peloponéské války* analyzuje vztahy mezi řeckými městskými státy a jejich spojeneckými aliancemi. Thukydides popisuje válku mezi Spartou a Athénami v kontextu celých MV, které byly vymezeny především řeckým světem. Dle Thukydida představuje minulost klíč k budoucnosti, a tudíž se spíše zajímal o dlouhodobé příčiny války, a ne o její okamžité podněty.⁵⁹

Thukydidovo pojetí mocenské politiky jako dominance mocných a poslušnosti slabých se časem stalo nedílnou součástí realistické teorie, kde politika vítězí nad morálkou.⁶⁰ Dalším významným myslitelem realismu se v období renesance stal italský filozof Nicoló Machiavelli (1469-1527), který podobně jako Thukydides žil v době, kdy Itálie byla rozdělena na několik nezávislých městských států, které bojovaly o vliv a moc. V jeho nejznámějším díle *Vladař* představuje otázku přežití státu, kde se pro zajištění bezpečnosti státu stávají ospravedlnitelné i ty činy, které by normálně byly v rozporu s morálkou společnosti tzv. *machiavelismus*, který pak Machiavelli rozvádí v myšlenku o neexistenci objektivně existujících měřítek morálního a zároveň rozumného jednání. Zároveň dodává, že realismus stojí na třech základních kamenech: 1. dějiny jsou spojitou řadou příčin a následků, 2. praxe neplyne z teorie, nýbrž teorie z praxe a za 3. etika je jednou z funkcí politiky.⁶¹

Tuto myšlenku dále rozvedl Thomas Hobbes (1588-1679), který patřil mezi filozofy myšlenkově nejbližší klasickému realismu. Podle Hobbesa je dobrem vše „co je příjemné a týká se buď smyslových orgánů, nebo ducha“. To vychází z Hobbesova subjektivismu, podle něhož jsou charakteristiky vlastní světa výsledkem jejich působení na lidský mozek.⁶² Mezi další myslitele, kteří stejně jako realisté vnímali mezinárodní systém jako primárně anarchický patří holandský právník Hugo Grotius (1583-1645), který navrhoval řešit problém anarchické hierarchie vztahů mezi jednotlivými státy pomocí souboru pravidel mezinárodního práva, které by všechny státy byly zavázány dodržovat. Dále sem patří francouzský filozof Jean-Jacques Rousseau (1712-1778),

⁵⁸ PŠEJA, P, pozn. 8, s.27.

⁵⁹ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s.106-107

⁶⁰ PŠEJA, P., pozn. 8, s.27.

⁶¹ PŠEJA, P., pozn. 8, s.28.

⁶² BARŠA, P. a CÍSAŘ, O. *Anarchie a řád ve světové politice*. 1. vyd., Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-094-8., S. 445-446

který na rozdíl od Hobbesa odvozoval fakt, že mezinárodní systém je anarchický od struktury samotného systému. K realismu měli blízko i významní geopolitici jako F. Ratzel, K. Haushofer nebo John. H. Mackinder. Geopolitika je obor, který se ustanovil na konci 19. století a má blízký vztah k realismu, zejména díky jejich společnému vnímání moci.⁶³

3.1.2 *Klasický realismus*

Období po první světové válce bylo vhodným prostředím pro kritiku realismu. Zdálo se, že další válka nebude nutná, americký prezident W. Wilson podpořil myšlenku trvalého míru, vznikla Společnost národů a mezinárodní politika byla plná optimismu a idealismu. Tento poválečný optimismus však začíná ve 30. letech upadat což souviselo s italskou invazí do Etiopie, nástupem A. Hitlera k moci v Německu a dalšími událostmi té doby.⁶⁴

Kritika idealismu na sebe nenechala dlouho čekat a na scénu přichází britský diplomat a historik Edward H. Carr (1892-1982), jehož díla byla zásadní pro vývoj realistického směřování v MV. V jeho nejznámějším díle *Dvacetiletá krize (1939)* zavedl do mezinárodních vztahů pojem realismus, který vymezil jako reakci a protiklad k utopismu, který podle Carra ovládl myšlení evropských velmocí a značně přispěl ke krizi evropských systémů.⁶⁵ Realismus je dle Carra deterministický – realitu nemůžeme radikálně měnit, můžeme však realitu poznat. Realistická teorie je pravicově konzervativní a pouze odráží zavedenou praxi. Realismus odmítá existenci univerzálních etických pravidel a etiku považuje za výsledek politiky.⁶⁶ Realismus se věnuje pouze faktům, analyzuje jejich příčiny a nezabývá se možnými změnami zájmů jednotlivých aktérů, považuje je za stálé a politika je určována tak, aby se těmto zájmům přizpůsobila. Má silný utilitární a empiristický sklon.⁶⁷

Carr ve svých tezích však nenabízí paradigma, pouze otevírá prostor pro realistické teoretizování. První paradigmatický text 20. století se objevuje až v podobě díla Hanse J. Morgenthaua (1904-1980) *Politika mezi národy*, a právě toto dílo z něj dělá asi nejvýznamnějšího klasického realistu.⁶⁸ V knize uvádí šest principů politického

⁶³ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 29-30

⁶⁴ PŠEJA, P., pozn. 8, s.30.

⁶⁵ PŠEJA, P., pozn. 8, s.31.

⁶⁶ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 55-56.

⁶⁷ GUZZINI, S. *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. 1. vyd., Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-859-4784-6. S. 34

⁶⁸ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 56-57.

realismu a tato myšlenka je stěžejní pro interpretaci realismu, avšak byla rovněž využívána pro očerňování realistického přístupu. Morgenthau vysvětluje mezinárodní politiku prostřednictvím mocenských cílů státníků. Podle něj není jednání státu autonomní a politika je morální pouze tehdy, je-li založena na specifických cílech. Dále vnímá svět jako prostředí ovládané protichůdnými zájmy a konflikty a v tomto světě nelze úplně realizovat morální principy a spíše, než o snahu uskutečnění absolutního dobra je třeba usilovat o napáchání co nejmenšího zla.⁶⁹

Morgenthau se od tohoto však posouvá a vytváří moderní realistickou alternativu idealistickým a liberálním pohledům na mezinárodní politiku. Formuluje šest principů politického realismu:

1. Tak jako společnost politika je ovládána objektivními zákony zakořeněnými v lidské povaze a její přirozenosti, jež je neměnná. Tento základ umožňuje rozvoj racionální teorie, která je schopna reflektovat tyto subjektivní zákony a vzhledem k neměnnosti lidské povahy jsou tyto zákony nadčasové a nadkulturní. Dle realistů může teorie poznat skutečnosti a tím pádem jim může pomoci rozumného výkladu dát smysl.
2. Klíčovým konceptem politiky je „koncept zájmu definovaný jako moc“. Dle realistického přístupu státy racionálně vymezují své zájmy a zájem na moci je chápán jako puzení, které neodmyslitelně patří k lidské přirozenosti.
3. Mocenský zájem či národní zájem je univerzální a objektivní platnou kategorií a významy konceptu zájmu jako moci jsou specifikovány historicky a jeho konkrétní formulace závisí na okolnostech.
4. Univerzální morální principy nemohou být použity při hodnocení chování států a je nutné je posuzovat podle konkrétních okolností. Zatímco jednotlivec se může obětovat pro naplnění abstraktního principu, stát nemá právo stavět morální překážky do cesty úspěšnému politickému jednání, jelikož absolutním zájmem každého státu je přežití. Realisté podporují myšlenku politické etiky, která hodnotí jednání podle jeho politických dopadů.
5. Realismus odmítá zrovnoprávnění morálního usilování jednoho určitého národa s morálními zákony, které vládou ve světě. Státy maskují své vlastní zájmy prostřednictvím jazyka univerzálních principů. Jednají tak především kvůli svým vlastním mocenským zájmům.

⁶⁹ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 42.

6. Oblast politiky chápou realisté jako oblast autonomní a nezávislou na jakékoli jiné sféře lidského zájmu. Autonomní sféra reality obsahuje vlastní pravidla. Politický realismus se zakládá na pluralistické koncepci lidské přirozenosti, kdy se v člověku spojují „člověk politicky“, „člověk ekonomický“, „morální člověk“ atd.⁷⁰

Morgenthau se podrobně zabýval konceptem moci, kdy chápe moc subjektu jako kontrolu nad myslí a činy subjektů jiných, z čehož vyplývá psychologický vztah mezi vykonavateli moci a těmi, vůči kterým je moc vykonávána. Význam moci se neshoduje s významem síly spojeným s fyzickým násilím, avšak použití síly je jedním z důležitých nástrojů moci.⁷¹

Vojenskou sílu chápe Morgenthau jako nejvýznamnější faktor politické moci státu. Moc rozlišuje na použitelnou a nepoužitelnou, legitimní a nelegitimní. Dále odlišoval moc od vlivu. S pomocí vlivu se mohou jednotliví aktéři přesvědčovat, ale nelze ho narozdíl od moci použít k donucování. Koncept moci byl nejužitečnější v rámci hodnocení národní moci, ta je určena k dosahování národních zájmů.⁷²

Morgenthauovo pojetí národního zájmu je jedním ze základních pilířů realistické teorie. Národní zájem státu, lze chápat jako shromažďování moci. Je dán objektivně bez ohledu na představy konkrétních představitelů státu a vnitrostátních aktérů. Sledování národního zájmu dává státu jasnou racionalitu a disciplínu – pokud tuto disciplínu stát poruší a chová se neracionálně, škodí tím sám sobě. V mezinárodní politice je střed různých národních zájmů samozřejmostí a zájmy jednotlivých národů jsou nutně rozporné, jelikož zvýšení moci jednoho státu nutně znamená úbytek moci státu druhého. V MV to neznamená nepřetržitou válku, jsou stabilizovány systémem mocenské rovnováhy.⁷³

3.2 Od realismu k neorealismu

Za jednu z velmi vlivných teorií MV musíme považovat i neorealismus. Na fungování MV a na neorealistický pohled celkově měl realismus značný vliv, avšak díky specifickým rysům, které neorealistický přístup má, lze hovořit o samostatném paradigmatu. Na druhé straně autonomnímu postavení neorealistických teorií brání přiřazování některých modifikací realismu klasického do neorealistického proudu,

⁷⁰ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s.113-114.

⁷¹ DRULÁK, P., pozn. 10 s. 58-59.

⁷² PŠEJA, P., pozn. 8, s. 34-35.

⁷³ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 59.

a proto bývá neorealismus někdy ztotožňován s novým nebo moderním realismem.⁷⁴

Pro neorealisty je při analýze systému států rozhodujícími pět hlavních elementů: anarchie, kterou ve vědě MV musíme chápat jako stav, v němž chybí nadřazená instituce s možností sankcionovat a řídit, dále struktura, rovnováha moci, svépomoc a bezpečnost (nikoli moc, jako u realistů).⁷⁵

3.2.1 Neorealismus Kennetha Waltze

Koncem padesátých let 20. století navazuje na myšlenky Carra a Morgenthaua americký teoretik Kenneth Waltz. Waltzova teorie se opírá především o dvě stěžejní díla. První jeho prací je *Člověk, stát a válka* (1959), která ho řadí k hlavním představitelům klasického realismu a zároveň se Waltz loučí s Morgenthauovým pojetím realismu. Jeho druhé stěžejní dílo *Teorie mezinárodní politiky* (1979) ho činí zakladatelem neorealismu.⁷⁶

Kenneth Waltz podporuje myšlenku autonomie neorealismu. Neorealismus by dle Waltze měl být osamostatněn z důvodu odlišného zájmu teorie ve vědě o MV, ale rovněž proto, že ve srovnání s realismem lze vypožorovat sofistikovanější a teoretičtější propracovanost, jež odráží realitu fungování soudobého mezinárodního prostředí.⁷⁷ Neorealismus tedy nelze vnímat jako jednotnou ucelenou teorii MV, ale spíše jako soubor konceptů, principů a teorií, které mají společný základ a tento základ vychází právě z realistických premis. Na druhé straně se zde můžeme setkat s koncepty, které jsou v jasném rozporu s klasickým realistickým viděním světa.

Waltz říká, že realisté se soustředí jen na analýzu chování států, ale chceme-li pochopit fungování, chování a interakce jednotlivých států, musíme na MV pohlížet ze systémově-strukturálního hlediska. Waltzův teoretický přístup je z tohoto důvodu nazýván strukturalismem (strukturálním realismem).⁷⁸ Struktura je pro Waltze jedním z klíčových pojmů mezinárodního systému, který má podle něj tři důležité znaky:

1. existence určitého řídicího principu mezinárodního systému

Struktura mezinárodních vztahů je anarchická. Waltz ji vymezuje oproti hierarchické struktuře domácí politiky, kde na vztahy mezi jednotlivými subjekty působí ústava a suverén, kterému jsou tyto subjekty podřízeny. Mezinárodní vztahy

⁷⁴ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 63-64.

⁷⁵ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 44.

⁷⁶ DRULÁK, P., pozn. 8, s. 60.

⁷⁷ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 63.

⁷⁸ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 65.

žádného takového suveréna nemají, jedná se tudíž o decentralizovanou (anarchickou) strukturu. V decentralizovaných systémech funguje logika mocenské rovnováhy, tj. uzavírání aliancí v okamžiku nabití moci jiného státu a slabší stát se tak nemusí spoléhat na sliby mocnějšího státu.

2. shodná povaha států působících v rámci mezinárodního systému

Waltz tvrdí, že jednotky působící v rámci struktury MV jsou spíše stejné nebo podobného charakteru, mluvíme tudíž o tzv. stejnorodosti jednotek. Jelikož jsou tyto jednotky odkázány samy na sebe, nemohou si dovolit větší specializace. Systém MV je systémem států, které si jsou dosti podobné, jen s malými rozdíly: opírají se o svrchovanou kontrolu, usilují o hospodářskou prosperitu, zajišťují vzdělávání apod.

3. způsob distribuce možností států v systému

Zejména se jedná o rozložení moci, které je dáno počtem rozhodujících velmocí v systému mezinárodních vztahů. Waltz rozlišuje dvě hlavní struktury a to bipolární (dvě velmoci), která by měla být stabilnější, jelikož je přehlednější a zbavuje dva rozhodující aktéry závislosti na nejistých spojencích a multipolární (více velmocí). Vznik unipolárního uspořádání se nepředpokládá, neboť by to svědčilo o disfunkci mocenské rovnováhy.⁷⁹

Zatímco v politických systémech jednotlivých států je hlavním řídicím principem moc, která má hierarchickou podobu, v mezinárodním systému se s takovým typem moci nesetkáme. Mezinárodní systém je podle Waltze tvořen strukturou a jednotkami, které jsou v nepřetržité vzájemné interakci, tj. vstupují aktivně do vzájemných vztahů. Jednotky tvoří strukturu a ta ovlivňuje jednání aktérů, a naopak struktura je tvořena aktéry a jejich vzájemnými vztahy, ale nepodléhá jejich kontrole.⁸⁰ Jelikož řídicí princip mezinárodního systému je anarchický, státy se tudíž musí spoléhat samy na sebe a snažit si zajistit své vlastní přežití. Výsledkem je, že jakýkoli stát bez ohledu na jeho povahu (např. zda je demokratický či totalitní) musí jednat stejně. Waltz hovoří o tzv. socializaci jednotek systému, kdy jsou státy nuceny jednat v prostředí vzájemné nedůvěry, vlastního posilování bezpečnosti a svépomoci.⁸¹

Druhým neměnným rysem MV je podle Waltze povaha (stejnorodost) jednotek. V anarchických strukturách jsou jednotky spíše stejné a všichni jsou nuceni usilovat

⁷⁹ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 61-63.

⁸⁰ WAISOVÁ, Š., pozn. 3, s. 45.

⁸¹ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 65-66.

o zachování své vlastní bezpečnosti. V anarchickém prostředí musí stát počítat i s tou nejhorší variantou a spolupráce v takovém mezinárodním prostředí funguje jen tehdy, kdy existuje společná hrozba, a jakmile tato hrozba zmizí, mizí i spolupráce mezi státy.⁸² Třetím definičním znakem struktury MV je rozložení moci (distribuce možností) a na rozdíl od povahy se státy ve svých možnostech, které mají pro výkon své funkce navzájem liší. Tyto možnosti lze považovat za klíčový faktor pro rozložení jednotlivých států v rámci mezinárodního systému a jejich distribuce je nerovnoměrná a neustále se mění a přesouvá mezi jednotlivými jednotkami⁸³

3.3 Postklasický realismus

Současnou podobu, která by měla být úspěšnou alternativou realismu nazýváme postklasický realismus.⁸⁴ Postklasičtí realisté se víceméně shodují s neorealisty, zejména v předpokladu systémové úrovně analýzy a soutěživém charakteru mezinárodní politiky, ale sdílí i představu egoistického státu jako hlavního aktéra v anarchických mezinárodních vztazích. V postklasickém realismu není jednoznačně upřednostňováno zajištění bezpečí v krátkodobé perspektivě. Jednotlivé státy, dle postklasických realistů, činí srovnání středně dlouhých výhod určitého chování. Dále postklasický realismus odmítá hru s nulovým součtem⁸⁵ a vnímá rozhodování státu založené na předpokladu pravděpodobnosti bezpečnostních hrozeb, což souvisí se sporem mezi neorealismem a postklasickým realismem, který se týká preferencí státu. Zatímco neorealisté vždy upřednostňují okamžitou vojenskou připravenost, postklasičtí realisté porovnávají případné ztráty s potenciálními hospodářskými zisky.⁸⁶

3.4 Realismus: mocenská rovnováha a hegemonie

Z hlediska mezinárodního řádu je klíčovou otázkou rozložení moci, a existují dva hlavní přístupy: mocenská rovnováha a hegemonie. Obě realistické školy, jak realisté, tak neorealisté považují svůj model za dominantní v mezinárodních vztazích a vnímají ho jako žádoucí kvůli stabilitě a spravedlnosti.⁸⁷

⁸² DRULÁK, P., pozn. 10, s. 62-63.

⁸³ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 66.

⁸⁴ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 117.

⁸⁵ Hra s nulovým součtem – součást teorie her, kdy pro každou kombinaci strategií platí, že součet výplat se vždy rovná nule. Jedná se o dokonale antagonistické hry. Zisk jednoho se rovná ztrátě druhého. V takových hrách postrádá smysl jakákoliv komunikace či pokusy o dohodu mezi jednotlivými aktéry.

⁸⁶ WAISOVÁ, Š., pozn. 12, s. 46-47.

⁸⁷ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 147.

3.4.1 Mocenská rovnováha

Mocenská rovnováha je asi nejpopulárnější koncept ve studiích MV a v literatuře získává nejrůznější významy. Mocenskou rovnováhu nejčastěji chápeme jako celkový charakter mezinárodního řádu, kde je moc mezi hlavními aktéry relativně rovnoměrně rozložena. Rozložení moci musí být takové, aby žádnému z aktérů neumožňovalo ovládnout ostatní. Opakem mocenské rovnováhy je potom mocenská centralizace, kdy je většina moci svěřena do rukou jediného aktéra. Hlavními výhodami jsou stabilita, nezávislost aktérů a základy pro vznik dalších institucí mezinárodního řádu. Tato stabilita mocenské rovnováhy nevyklučuje vedení válek, konflikty ovšem mají omezený charakter a nehrozí absolutní zničení, jelikož destrukce jednoho z aktérů by mohla přispět k disfunkci mocenské rovnováhy. Aplikaci této myšlenky představuje rovnováha strachu (*balance of terror*), během studené války, kdy si jednotliví aktéři navzájem hrozí totálním zničením, vytvářejíce tak stabilní vztah. Odlišujeme dva přístupy s ohledem na mocenskou politiku – jeden ji považuje za výsledek vědomé politiky států, druhý ji vnímá jako nevyhnutelný důsledek anarchického uspořádání.⁸⁸

Myšlenka toho, že vědomá politika mocenské rovnováhy podmiňuje mocenskou rovnováhu, nalézá shodu s některými klasickými realisty (Kissinger, 1957) a anglickou školou (Wight, 1994). Mocenská rovnováha se zde jeví jako křehký mechanismus, o který je neustále nutno pečovat a v případě jeho selhání obnovit. Hlavním nástrojem je diplomacie jednotlivých států. Státy musí sledovat distribuci moci v systému a přizpůsobovat svou alianční politiku tak, aby nedošlo k přílišnému nárůstu moci jednoho z aktérů. Pokud státy o mocenskou rovnováhu usilovat nebudou, hrozí, že mezinárodní řád upadne do chaosu, což povede ke ztrátě stability a nezávislosti nebo bude ovládnut právě jedním aktérem, který sice přinese stabilitu, ale ostatním omezí svobodu.⁸⁹

Mocenskou rovnováhu jako mocenský zákon vnímají někteří klasičtí realisté a zejména neorealisté (Waltz, 1979). Vztah mezi mocenskou rovnováhou a mezinárodními aktéry lze přirovnat ke vztahu tržní rovnováhy s ekonomickými aktéry. Každý aktér sleduje své vlastní cíle, aniž by bral v úvahu systém jako celek. Přesto v důsledku interakcí mezi těmito aktéry vzniká rovnováha. Anarchický systém tak automaticky vede k mocenské rovnováze. Klíčovou premisou pro jejich jednání je přesvědčení o tom, že aktéři musí chránit vlastní bezpečnost. Zastánci tohoto pohledu

⁸⁸ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 147-148.

⁸⁹ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 148.

tudíž nemají obavy z dočasné hegemonie, jelikož každá hegemonie se v konečném důsledku omezuje a ztrácí racionální chování.⁹⁰

3.4.2 *Hegemonie*

V reakci na nástup nových problémů a nejspíše nejvýznamnější teorií realismu byla teorie hegemonní stability. Je to teorie, která chápe anarchickou povahu mezinárodního prostředí ne jako pouhou absenci výkonu vlády, ale do mezinárodního systému aplikuje myšlenky, které mají své kořeny ve sféře řízení národních ekonomik a pojetí jejího mezinárodního uspořádání považuje za mnohem hierarchičtější.⁹¹ Myšlenka hegemonie předpokládá, že moc je soustředěna v rukou jediného aktéra a mezi hlavní výhody patří:

- jelikož pouze ve stabilním prostředí lze naplno uplatňovat hegemonii, hegemon poskytuje stabilitu
- hegemon vytváří normy a společné instituce, jež umožňují rozvoj mezinárodní spolupráce (pravidla mezinárodního obchodu, mezinárodní organizace) bez ohledu na to, že jsou navrženy tak, aby přinášeli užitek hlavně svému tvůrci
- hegemon poskytuje mezinárodnímu řádu veřejné statky, které by jinak chyběly (mezinárodní bezpečnost či stabilní měnový systém)⁹²

Přítomnost hegemonu představuje odchylku od anarchického uspořádání a částečnou hierarchizaci mezinárodního řádu. Stále však platí vymezení mezinárodního vztahového systému jako anarchického, protože hegemonie neznamena impérium, suverenita ostatních aktérů je sice omezena, ale nevymizela. Hegemonie se stále mění a přechod hegemonie z jednoho státu na druhý není podřízen žádným pravidlům a probíhá anarchicky ve velkých válkách. I když je tedy hegemonické uspořádání trvalé, omezení hegemonu se může měnit kvůli zmíněným sebeomezujícím rysům.⁹³

⁹⁰ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 149.

⁹¹ GUZZINI, S., pozn. 67, s. 179-180

⁹² DRULÁK, P., pozn. 10, s. 149-150.

⁹³ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 150.

4 Komparace idealismu a realismu

V této kapitole porovnám obě teorie mezinárodních vztahů a vyzdvihnu jejich slabé a silné stránky. V první řadě se pokusím nastínit okolnosti vzniku jednotlivých myšlenkových proudů a vysvětlit, proč byly důležité pro vývoj mezinárodních vztahů v 20. století. Hlavní důraz budu klást na historické aspekty a vliv válek, které značně ovlivnily to, proč byl idealismus vytlačen realismem do pozadí. Zaměřím se i na souvislosti a to, co měly tyto ideologie společného. V další části této kapitoly vysvětlím rozdílné pohledy na mezinárodní politiku a postoj k válečným konfliktům s čím souvisí i rozdílné priority zájmů. Po tom, co provedu srovnání, bych v závěru chtěl zodpovědět otázku: „*Která z daných teorií je lepší?*“

4.1 Rozdílný vývoj

Idealismus se začal formovat na konci 19. století a počátku 20. století, kdy byla Evropa pohlcena řadou konfliktů a války se staly poměrně běžným jevem. Tento ideologický směr zdůrazňoval důležitost míru, spolupráce mezi státy a řešení konfliktů prostřednictvím diplomatických jednání a mezinárodního práva.

Vzestup idealismu v mezinárodních vztazích registrujeme zejména v období po I. světové válce, jako reakci na válečné útrapy a ohromné lidské ztráty, které přinesla I. světová válka. Válka, která oficiálně skončila v roce 1918, přinesla nejen miliony padlých vojáků a civilistů, ale také rozsáhlé materiální škody a morální otřesy ve zejména evropské společnosti. Tato situace vytvořila příznivou půdu pro vznik pacifistických a idealistických myšlenek, které odsuzují válku jako nemorální akt, ať už je vedena z jakéhokoli důvodu, v oblasti mezinárodní politiky. Této atmosféry využil americký prezident Woodrow Wilson a na Pařížské mírové konferenci⁹⁴ začal prosazovat své idealistické přístupy. Jeho Čtrnáct bodů, které jsem již zmiňoval výše, představovalo snahu o nahrazení tradiční zákulisní diplomacie otevřenou diplomacií a důraz na udržení míru. Kromě toho byl roku 1928 uzavřen Briand-Kelloggův protiválečný pakt,⁹⁵ který se snažil vyloučit válku jako prostředek řešení mezinárodních sporů a který podepsali všechny evropské velmoci. Původně šlo o návrh francouzského ministra zahraničí A. Brianda, který chtěl uzavřít bilaterální smlouvu s USA o odmítnutí války. Dne 27. srpna 1928 byl podepsán pakt, kde signatáři odmítli válku jako

⁹⁴ PEČENKA, Marek a LUŇÁK, Petr. *Encyklopedie moderní historie*. 1. vyd., Praha: Libri, 1995. ISBN 80-859-8301-X. S. 338-339

⁹⁵ PEČENKA, M. a LUŇÁK, P., pozn. 94, s. 62-63

prostředek mezinárodní politiky a zavázali se k řešení sporů nenásilnými prostředky. Tak jako tomu bylo u Společnosti národů, i tento pakt měl slabinu a to tu, že chyběli účinné prostředky proti případným narušitelům míru.⁹⁶

Na druhé straně realismus vznikl jako reakce na idealistické koncepce, jejichž základy byly v meziválečném období značně otřeseny. Realismus jako ucelený směr v mezinárodních vztazích vzešel ze zkušeností s válkami. Realisté zdůrazňovali důležitost moci, suverenity států a strategických zájmů. Tento přístup byl zvláště zdůrazněn poté, co se ukázalo, že ideály Společnosti národů nebyly schopny zaručit trvalý mír a zabránit dalším konfliktům.

Ve 20. století měly válečné události zásadní vliv na vývoj mezinárodních vztahů a preferovaného politického směru. První světová válka ukázala na selhání diplomatických a ideálních snah o udržení míru, což vedlo k vzestupu realismu a skeptickému pohledu na idealistické přístupy. Druhá světová válka pak ještě více posílila realismus, protože se ukázalo, že ani Společnost národů, ani diplomatické smlouvy nedokázaly zabránit dalším globálním konfliktům. Po II. světové válce se mezinárodní scéna výrazně změnila. Velká Británie a Francie, kdysi dominantní mocnosti, ztratily svůj vliv. Naopak USA a Sovětský svaz se staly novými supervelmocemi s velmi odlišnými podmínkami. Zatímco se Spojené státy staly hospodářsky a vojensky silnějšími, SSSR měl sice v tu dobu největší armádu na světě, ale utrpěl velké válečné ztráty a ekonomicky byl v troskách. Politicky USA hledaly směr, zatímco Stalinova diktatura měla jistotu, a navíc vítězství nad nacistickým Německem mu dávalo morální nárok na podílení se na utváření světového uspořádání.⁹⁷ V období studené války se realismus stal dominantním paradigmatem v mezinárodních vztazích. Závody ve zbrojení mezi Spojenými státy a Sovětským svazem jen podpořily realistický pohled na mezinárodní vztahy, který si zakládal na principu mocenské rovnováhy a strategických zájmů států.⁹⁸

Idealismus je tedy produkt snah, po I. světové válce, vysvětlit příčiny konfliktů a udržení míru ve světě. Realismus vniká jako reakce na idealistický proud právě v otázkách války a míru.

⁹⁶ NÁLEVKA, Vladimír a LUŇÁK, Petr. *Světová politika ve 20. století*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902-2614-0. S. 12-13

⁹⁷ E. AMBROSE, S. *Rise to globalism: American foreign policy since 1938*. 7. vyd. Penguin Books USA, 1993. ISBN 0-14-01-7536-9. S. xiii-xv

⁹⁸ WAISOVÁ, Š., pozn. 18, s. 121-122

4.2 Povaha mezinárodního řádu

Nyní se pokusím vysvětlit, jak se tyto jednotlivé školy vyrovnávají s klíčovými otázkami mezinárodních vztahů.

V souvislosti s tím zkoumáme dvě otázky té neobecnější povahy, kterými se reflexe mezinárodních vztahů vždy zabývá. Jedná se o problémy mezinárodního řádu a změny v MV. Otázky mezinárodního řádu spojují válku a mír s problematikou spravedlnosti a nespravedlnosti v mezinárodních vztazích. Základní otázky se ptají na stabilitu a spravedlnost mezinárodního řádu, přičemž teorie se snaží identifikovat jeho podstatné charakteristiky a adaptovat je na změny, což ovlivňuje pohled na minulost a pojetí budoucnosti mezinárodního řádu.⁹⁹

Ve všech realistických pojetích jsou hlavními definičními znaky anarchie a rozložení moci. Anarchii považují realisté za podmínku, která stále působí nebo se znovuobjevuje.¹⁰⁰ Pojetí rozložení moci se v jednotlivých realistických přístupech mění. Problematika rozložení moci je však důležitou otázkou z hlediska rozložení moci. Jednou z ústředních strategií v řízení světových záležitostí je myšlenka mocenské rovnováhy, kterou lze chápat jako ucelenou charakteristiku mezinárodního řádu, kde se státy neustále rozhodují zvyšovat své schopnosti, a přitom podkopávat schopnosti ostatních. To utváří určitou rovnováhu, protože být příliš mocný nemá žádný stát povoleno.¹⁰¹ Někteří zejména neorealisticky smýšlející badatelé se kloní k opačné koncepci, kterou je hegemonie. Myšlenka hegemonie zdůrazňuje dvě věci. Za prvé, nadvláda některých skupin či jednotlivců oproti jiným skupinám je prožívána jinými způsoby historicky i na celém světě a za druhé, vztahy závislosti a typy skupin používaných k pochopení těchto vztahů jsou rozmanitější a plynulejší než teorie mocenské rovnováhy. Koncept hegemonie se zaměřuje na konsensuální způsoby, jakými organizace a mezinárodní právo reprodukuje kapitalismus a jeho nerovnosti.¹⁰² (více v kapitole Realismus: mocenská rovnováha a hegemonie)

Na rozdíl od tradice realistů, kteří jednoznačně identifikují klíčové prvky mezinárodního řádu na úrovni systému v podobě různých koncepcí moci, v idealistické tradici nacházíme podobné prvky i na úrovních států a jednotlivců.¹⁰³

⁹⁹ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 146-147

¹⁰⁰ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 147

¹⁰¹ MCGLINCHEY, S. *International Relations Theory*. Online. Bristol, England: E-International Relations, 2017. ISBN 978-1-910814-20-8. Dostupné z: <https://www.e-ir.info/publication/international-relations-theory/>. [cit. 2024-03-22]

¹⁰² MCGLINCHEY, S., pozn. 101, s.

¹⁰³ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 150

Na úrovni systému se jedná zejména o mezinárodní instituce a transakce, spojené s ekonomickým liberalismem. Idealismus je chápán jako typ přístupu k mezinárodní politice, který se soustřeďuje na zajištění globální kooperace, která má být podporována novými institucemi a normami. Určité formy idealismu se objevovaly vždy ve smyslu odhodlání změnit světový řád po všech velkých válečných konfliktech: napoleonské války, I. a II. světová válka, studená válka atd.¹⁰⁴ Mezinárodní instituce, podle idealistů, představují alternativu k realistickým anarchickým typům mezinárodního řádu. Jejich nejdůležitějším aspektem je to, že nejsou založeny pouze na rozložení moci, ale základem je mezinárodní právo a všeobecná vůle mezinárodního společenství. Mezinárodní řád by tedy měl být definován stupněm institucionalizace, který určuje přítomnost a vliv mezinárodních institucí. Tento řád se opírá o logiku kolektivní společnosti, podle které při porušení pravidel řádu, se všichni členové postarají o jejich vynucení, na rozdíl od nástroje kolektivní obrany realistů, kteří vidí aliance jako jedinou obranu proti agresi.¹⁰⁵

4.3 Vztah k evropské integraci

S pojmem evropské integrace mnohdy spojujeme plány R. Schumana na vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli v roce 1950, které bylo tehdejší podobou dnešní Evropské unie.¹⁰⁶ Evropská integrace je proces, při kterém dochází k prohlubování a rozšiřování intenzivní spolupráce a propojování evropských zemí. Úsilí o evropskou jednotu vycházelo zejména z přesvědčení, že pouze cílevědomá koordinace hospodářské, zahraniční a vojenské politiky evropských zemí může zamezit válečným konfliktům v Evropě.¹⁰⁷

Pro realistickou perspektivu představuje evropská integrace problém, který se vymyká klasickému realistickému pohledu na MV. Evropská integrace je příkladem dlouhodobé spolupráce mezi státy, které jsou organizovány na demokratických základech, což realisté považují za nepravděpodobné. Obecně se realisté nezabývají otázkami mezinárodní spolupráce, jelikož je považují za nepodstatné výjimky. I v realistické literatuře ovšem lze najít pokusy o vysvětlení evropské integrace, jako například hegemoniální argumentaci H. J. Morgenthaua, která přičítá některým představitelům americké vlády přesvědčení, že sjednocení Evropy pod německým

¹⁰⁴ KREJČÍ, O., pozn. 27, s. 572

¹⁰⁵ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 150-152

¹⁰⁶ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 187

¹⁰⁷ PEČENKA, M. a LUŇÁK, P., pozn. 94, s. 128-129

vedením je nejen nevyhnutelné, ale dokonce žádoucí. Tato perspektiva vidí evropskou integraci jako snahu velmocí o regionální hegemonii, především jako německou protiváhu sovětské expanze. Neorealista Waltz vidí začátek integrace v momentě, kdy tradiční evropské velmoci ztrácejí své postavení a dostávají se do stínu supervelmocí, což vede ke vzniku objektivních podmínek pro evropskou spolupráci. A jelikož se hlavní konflikt odehrává v bipolární ose mezi USA a SSSR, tradiční konflikty mezi evropskými státy se přeměňují do podoby konfliktů na půdě Evropského společenství. Toto neorealistické pojetí integrace jako produktu bipolarity se ovšem ukázalo jako neopodstatněné. Měli za to, že konec studené války bude znamenat i konec evropské spolupráce. Bez hrozeb ze stran SSSR a americké ochrany mělo postupem času dojít k obnovení rivality mezi mocnostmi Evropy, zejména pro vytvoření protihegemoniální koalice proti Německu a tím by došlo k zániku integračního projektu.¹⁰⁸ V evropské integraci hrál idealismus velmi důležitou roli. Na rozdíl od realistů, idealistické myšlení ve svém jádru obhajuje spolupráci a vzájemnou integraci mezi národy a věří, že taková spolupráce může přinést mír, prosperitu a stabilitu v mezinárodním systému. Evropská integrace v podstatě ztělesňuje idealismus v praxi. Veškeré projekty jako Evropské společenství uhlí a oceli, Evropské hospodářské společenství a později i Evropská unie jsou založeny na idealistických principech, jako vzájemná závislost, mírové řešení konfliktů a společná prosperita. Tempo hospodářské integrace v Evropě a vyhlídka na zásadní politickou integraci zvětšili v 50. letech zájem o funkcionalistické teorie.¹⁰⁹

Funkcionalismus lze chápat jako teorii, která se nachází mezi idealismem a realismem v rámci MV. Funkcionalisté se zajímají o to, jak integrace v určitých oblastech může vést k postupnému snižování konfliktů a zvyšování spolupráce mezi státy. Tím pádem lze říci, že sdílí zájem o spolupráci a mír s idealismem, ale zároveň bere v úvahu realistické faktory, jako jsou mocenské zájmy a ekonomická stabilita. Funkcionalismus vidí integraci jako proces, kdy političtí aktéři z odlišných politických arén, přenášejí svou loajalitu a politickou aktivitu směrem k novému nadnárodnímu centru.¹¹⁰ Základním pilířem integrace u neofunkcionalismu je pojem přelévání, který je typický pro expanzní charakter integrace a do značné míry kopíruje přístupy idealismu. Proces přelévání úzce souvisí s integrační dynamikou a určuje se šest nositelů: 1. funkcionální přelévání (integrace v jednom sektoru povede k integraci v jiném

¹⁰⁸ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 188-190

¹⁰⁹ CRAWFORD, R. M. A. *Idealism and Realism in International Relations: Beyond the discipline*. 1. vyd., London, UK: Taylor & Francis e-Library, 2005. ISBN 0-415-15473-1. S.181-185

¹¹⁰ KRATOCHVÍL, P. a DRULÁK, P., pozn. 9, s. 197-198

sektoru), 2. politické přelévání (žádoucí vznik regulativních orgánů z důvodu zvyšujícího se počtu přeshraničních transakcí), 3. vypěstované přelévání (výsledek umělých vazeb mezi sektory), 4. touha po společné evropské identitě, 5. sblížení elit, 6. tlak vnějších aktérů.¹¹¹

4.4 Příčiny konfliktů, postoj k válečným konfliktům a prioritizace zájmů

Pomyslíme-li na prostý kontrast optimismu a pesimismu, můžeme jasně vidět zárodek vztahu ve všech odvětvích realismu a idealismu. Idealisté sdílejí optimistický pohled na mezinárodní vztahy a věří, že světový řád lze změnit k lepšímu a že mír a pokrok postupně nahradí válku. Naopak realisté mají tendenci optimismus odmítat jako formu nesmyslného utopismu ze strany idealistů a ve většině případů dospějí k pesimističtějšímu pohledu. To je dáno prioritou zájmů realistů. Mezistátní soupeření je výsledkem toho, že v pluralitním světě nelze nalézt objektivně platné univerzální měřítko, tj. co je rozumné pro jeden stát, není rozumné pro jiný.¹¹² Realisté se zaměřují na centralitu státu a jeho potřebu bezpečnosti před univerzálními hodnotami a přežití v anarchickém systému, kde se státy nemohou spolehnout na nikoho jiného než na sebe samé a svou vlastní vojensky podloženou moc. V důsledku toho realisté dospějí k řadě úvah, které popisují mezinárodní vztahy jako systém, kde jsou válečné konflikty běžné a období míru jsou pouze chvílemi, kdy se stát připravuje na budoucí konflikt.¹¹³

Pro realisty je stát jednotný a racionální aktér, jehož interakce s jinými státy jsou primárním zájmem a často jsou konfliktní, protože se vyskytují v anarchických podmínkách.¹¹⁴ Naopak krédo politického idealismu předpokládá, že v mezinárodní sféře se přirozeně shodují zájmy, podobně jako tomu je v ekonomice. Národní, mezinárodní a lidské zájmy splývají. Vzájemná závislost formuje přesvědčení, že válka se nevyplácí a mezinárodní válečné konflikty rozhodně nejsou nevyhnutelné. Spolupráce států převyšuje soutěž a kooperace není jen o konvergenci státních mocností, ale také o společném zájmu mezinárodního společenství. Změnou institucionálního uspořádání lze omezit frekvenci mezinárodních konfliktů. Mezinárodní společnost musí být reorganizována, aby se zbavila všech institucí, které činí konflikty a válku možnou. Válka je idealisty vnímána jako mezinárodní problém,

¹¹¹ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 190-191

¹¹² BARŠA, P. a CÍSAŘ, O., pozn. 62, s.446

¹¹³ MCGLINCHEY, S., pozn. 101, s. 5-6

¹¹⁴ CRAWFORD, R. M., pozn. 109 s. 5-6

který vyžaduje vzájemné či kolektivní úsilí o eliminaci.¹¹⁵

4.5 Kritika

Důvodem, proč debata mezi idealismem a realismem vůbec vznikla, byla právě kritika ze strany realistů. Jednalo se spíše o spor ohledně prezentace vlastních názorů obou přístupů na hlavní otázky fungování mezinárodních vztahů.

Největší kritiku utrpěl idealismus kvůli svému neopodstatněnému optimismu, za který si vysloužil i nechvalnou přezdívku utopismus. Pro realisty byly idealistické představy nepraktické a nedosažitelné ideály. Tento neodůvodněný optimismus vycházel z vědomého zaměňování skutečného stavu mezinárodních vztahů s tím, jak by měly vypadat. To se týkalo zejména neustálého přesvědčení o pokroku ve snižování násilí ve světě, což je v značném rozporu s dosavadními zkušenostmi v dějinách, jelikož existuje několik historických příkladů, kdy se idealistické snahy o zachování míru ukázaly jako neúspěšné nebo nedostatečné, a toto zaměňování pozitivního a normativního poznání je pak prezentováno jako objektivní reflexe reality. Někteří kritici tvrdí, že idealistické přístupy příliš zdůrazňují univerzální lidské hodnoty a lidská práva na úkor národních zájmů a suverenity a idealismus přehlíží tuto realitu. Dále byl idealismus kritizován za přeceňování významu ekonomiky, norem a role domácí politiky. Tyto jevy se sice mohou jevit jako platné, možná i rozhodující v období míru, ale jejich vliv je uplatňován jen do té míry, do které ovlivňují bezpečnostní situaci. Proto jsou idealistické přístupy nazývány teoriemi „do dobrého počasí“, jelikož fungují výborně v podmínkách spolupráce, ale selhávají v dobách konfliktu.¹¹⁶

Podobně jako je obtížné vymezit jednotící rysy realismu, stejně tak je obtížné definovat hlavní body kritiky. Hlavní proud kritiky namířený proti realismu byl zaměřen proti definici pojmů, které tvoří jádro realismu: moc, rovnováha moci a národní zájem. Problém spočíval v tom, že žádný z těchto pojmů nelze vymezit objektivně a pokud byla moc definována s subjektivní volností, pak nemůže existovat žádné neutrální měřítko, podle kterého by pozorovatel mohl posuzovat jednání politiků.¹¹⁷

Nejčastější kritikou je ten fakt, že realismus ospravedlňuje stávající systém mezinárodních vztahů a nenabízí možnost reformy, jelikož je deterministický a rovněž státocentrický, neboť se příliš soustředí na státy a nepočítá s jinými aktéry rámci MV jako jsou mezinárodní organizace a nadnárodní korporace a rovněž nepočítá

¹¹⁵ KREJČÍ, O., pozn. 27, s. 571-572

¹¹⁶ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 86

¹¹⁷ HOLLIS, M. a SMITH, S., pozn. 14, s. 41

s postupnou transformací států v důsledku globalizace. Škola realistů rovněž naprosto přehlíží význam ekonomiky a význam idejí či norem, jako by realisté ignorovali rostoucí hospodářskou provázanost mezi jednotlivými státy a její důsledky, nebo ji chápe jako nepodstatnou. Podobně přehlíží i význam práva a dalších norem mezinárodních vztahů. Realismus má tendenci vidět mezinárodní systém jako statický a málo přizpůsobivý, je tudíž často kritizován za svůj pesimistický a cynický pohled, což brání pochopení dynamiky a možností změny v mezinárodní politice.¹¹⁸

I sám Morgenthau, jeden z hlavních autorů realistické školy, se stal terčem kritiky pro svůj vztah ke vědě. Realisté se nikdy nesmířili s politikou jako aplikovanou vědou a Morgenthau byl ve vztahu k vědě hodně rozporuplný. „*Byl rozpolcen mezi svou původní kritikou idealistů, kteří politiku směřovali s vědou, a vlastním pokusem nahradit idealismus dokladováním vědecké nadřazenosti.*“¹¹⁹

4.6 Neoneodebata

V 70. letech 20. století, kdy byl neorealismus v rozkvětu se odehrála třetí velká debata v mezinárodních vztazích mezi neoliberalismem, vycházejícím z idealistických teorií, a výše zmíněným neorealismem. Zajímavé je to, že se nejedná o jasnou debatu protikladů, jako tomu bylo u realistů a idealistů, ale zde se jedná o paradoxní přiblížení realistické teorie s konkurenční neoliberální teorií, díky kterému se začali hledat shody a sporné body v diskuzi, která posléze v 80. letech vyústila v teorii mezinárodních vztahů známou debatu, kterou nazýváme neoneodebata.¹²⁰

Nejdříve je zapotřebí zmínit, že i mezi těmito dvěma myšlenkovými školami existovaly sporné body. Jak už známe z debaty mezi samotným realismem a idealismem, jedná se především o povaze a následcích anarchie, obtížnost dosažení mezinárodní spolupráce, jedni se věnují otázkám národní bezpečnosti a druhí politické ekonomii atd. Na druhé straně se neorealisté a neoliberálové zaměřují i na stejné otázky mezinárodních vztahů a shodují se v mnoha základních premisách, například o povaze státu a mezinárodního systému, o podstatě člověka atd. Jedná se tudíž o debatu v rámci jednoho paradigmatu (intra-paradigm debate). Jedná se bezpochyby o velmi důležitou debatu, jejíž význam je ještě více umocněn koncem studené války, ovšem na druhé straně je debata omezena tím, že představuje velmi úzký pohled na to, jaká témata by

¹¹⁸ DRULÁK, P., pozn. 10, s. 70

¹¹⁹ GUZZINI, S., pozn. 67, s. 45

¹²⁰ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 75

měla být v rámci teorie mezinárodních vztahů diskutována.¹²¹

Tuto debatu však nelze chápat jako debatu zcela protichůdných postojů, jelikož v průběhu studené války se tyto dvě myšlenkové školy vyvinuly z tzv. racionalistického přístupu k MV, který je založen na pozitivistickém předpokladu, že vědy sociální mohou používat stejnou metodologii jako vědy přírodní a oba tyto přístupy sdílí shodný gnozeologický pohled na svět. Jedním z klíčových témat této debaty je postoj k mezinárodní spolupráci, kdy neorealisté zdůrazňují, že k ní může dojít jen pod taktovkou národních států. Naopak neoliberálové věří, že spolupráce je snadná, pokud existují společné zájmy. Dále se liší v dosažení absolutních (neoliberálové) versus relativních (neorealisté) zisků a v preferencích zájmů států a v hodnotě mezinárodních organizací a režimů.¹²²

Pokud hovoříme o společných znacích neoliberalismu a neorealismu, hovoříme o sblížení, které vyústilo v tzv. neoneosyntézu a za její znaky lze považovat:

1. Ani jedna z teorií už nepovažuje sílu jako největší zdroj moci. Tímto se realistická škola velmi přiblížila idealisticky smýšlejícím liberálům.
2. Obě teorie upřednostňují maximalizaci zisků před problematikou morálky.
3. Oba přístupy považují stát za klíčovou jednotku mezinárodního systému. Prvky jako mezinárodní organizace či nadnárodní korporace mají menší význam.
4. Shoda panuje i v otázce válečných konfliktů a spolupráci. Oba proudy je považují za přirozenou součást fungování mezinárodních vztahů.¹²³

Lze tedy hovořit o sblížení realistické a liberálně-idealistické školy v průběhu 80. let minulého století, nelze však hovořit o jejich splynutí, ale spíše lze pozorovat vznik průsečíku v hledání východisek fungování mezinárodních vztahů.

¹²¹ BOOTH, K. a SMITH, S. *Současné teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-85947-69-2. S. 35-36

¹²² PŠEJA, P., pozn. 8, s. 75-76

¹²³ PŠEJA, P., pozn. 8, s. 76

5 Závěr

5.1 Zhodnocení daných teorií a analýz

Cílem mé bakalářské práce bylo provést rozbor první velké debaty v rámci teorie mezinárodních vztahů, provést analýzu a následně porovnat oba přístupy. Čtenář by po přečtení této práce měl být obeznámen se základními aspekty idealismu a realismu v mezinárodních vztazích a uvědomit si silné a slabé stránky, které značně ovlivnily vývoj těchto směrů v historickém kontextu.

Závěrem lze říci, že debata mezi idealismem a realismem v mezinárodních vztazích zůstává ústředním a trvalým diskurzem v této oblasti. V průběhu této práce jsem zkoumal kontrastní perspektivy těchto dvou teorií, jejich předpoklady, implikace a význam pro pochopení složitosti globální politiky.

Idealismus se svým důrazem na spolupráci, normy a potenciál pro kolektivní bezpečnost nabízí nadějnou, optimistickou vizi mezinárodních vztahů. Zastánci idealismu tvrdí, že prostřednictvím diplomacie, dialogu a podpory sdílených hodnot mohou státy překročit své vlastní zájmy a pracovat na společných cílech, jako je mír, lidská práva a globální prosperita. Idealismus podtrhuje důležitost mezinárodních institucí, práva a morálky při utváření chování státu a představuje si svět, kde lze konflikt řešit mírovými prostředky a vzájemným porozuměním.

Na druhé straně realismus poskytuje strážlivý pohled na realitu mocenské politiky na mezinárodní scéně. Realisté tvrdí, že v anarchickém systému, kde neexistuje žádná vyšší autorita, která by prosazovala pravidla a normy, jsou státy poháněny především vlastními zájmy, bezpečnostními zájmy a snahou o moc. Podle realismu vede hledání bezpečnosti a přežití nevyhnutelně ke konfliktům a celkové konkurenci mezi státy. Důležitými prvky jsou vojenská schopnost a tvorba aliancí a odstrašovacích strategií při udržování stability a ochraně národních zájmů.

Zatímco idealismus a realismus nabízejí protichůdné pohledy na povahu mezinárodních vztahů, je nezbytné uznat, že prvky obou teorií jsou přítomny v dynamice globální politiky i dnes. V praxi státy často balancují mezi spoluprací a konkurencí a sledují jak idealistické cíle, tak strategie reálpolitiky v závislosti na okolnostech. Navíc souhra mezi myšlenkami, zájmy a dynamikou moci formuje chování států a nestátních aktérů v mezinárodním systému a zdůrazňuje složitost mezinárodních vztahů.

Úplným závěrem lze říci, že debata mezi idealismem a realismem slouží

jako kritická čočka pro analýzu a pochopení složitosti světové politiky. Žádná z teorií není bezchybná, v ideálním případě by měli být tyto přístupy kombinovány a použity flexibilně v závislosti na dané situaci, aby bylo dosaženo nejlepších výsledků. Zároveň však mohou tvůrci politik zkoumáním silných stránek a omezení obou perspektiv vyvinout jemnější přístupy k řešení současných výzev a prosazování cílů.

Tab. 1: Srovnání idealismu a realismu v základních otázkách MV

	Idealismus	Realismus
Povaha mezinárodních vztahů	Věří v možnost spolupráce, míru a koexistence mezi státy. Důraz na diplomatické jednání a mezinárodní instituce.	Přijímá existenci střetů zájmů mezi státy. Důraz na konkurenci, moc a zabezpečení vlastních zájmů.
Bezpečnostní politika	Preferuje multilaterální dohody, obranné aliance a diplomatické jednání k prevenci konfliktů.	Důraz na vojenskou sílu, doktríny odstrašení a tvrdé zabezpečení státních hranic. Preferuje realpolitiku.
Rozvoj a humanitární pomoc	Podporuje poskytování rozvojové pomoci, humanitární intervence a spolupráci pro řešení globálních problémů.	Může preferovat národní zájmy před poskytováním pomoci ostatním státům, pokud to nepřináší přímý prospěch vlastní zemi.
Ekonomické vztahy	Podporuje volný obchod, ekonomickou integraci a spolupráci v rámci mezinárodních hospodářských institucí.	Klade důraz na vlastní ekonomické zájmy a preferuje bilaterální dohody a obchodní výhody pro vlastní stát.
Mírová a konfliktní řešení	Upřednostňuje diplomatické jednání, mírové dohody k řešení konfliktu.	Může preferovat tvrdý přístup k řešení konfliktů, včetně použití síly, pokud to zabezpečuje vlastní zájmy.
Lidská práva a demokracie	Klade důraz na dodržování lidských práv, podporu demokratických institucí a mezinárodní spolupráci pro ochranu lidských práv.	Považuje lidská práva a demokracii za sekundární ve prospěch stability a zachování moci státu. Prioritou může být zachování stability, i když to znamená podporu nedemokratických režimů.
Integrace	Podporuje mezinárodní spolupráci a integraci států prostřednictvím sdílení suverenity, vytváření společných institucí a společných politik. Vidí integraci jako cestu k míru, prosperitě a stabilitě.	Může být skeptický vůči integraci, zejména pokud ohrožuje národní suverenitu a zájmy. Preferuje zachování národní suverenity a kontrolu nad politikami a zdroji.

6 Seznam použitých zdrojů

BARŠA, P. a CÍSAŘ, O. *Anarchie a řád ve světové politice*. 1. vyd., Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-094-8.

BOOTH, K. a SMITH, S. *Současné teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-85947-69-2.

CRAWFORD, R. M. A. *Idealism and Realism in International Relations: Beyond the discipline*. 1. vyd., London, UK: Taylor & Francis e-Library, 2005. ISBN 0-415-15473-1.

DRULÁK, P. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8725-6.

E. AMBROSE, S. *Rise to globalism: American foreign policy since 1938*. 7. vyd. Penguin Books USA, 1993. ISBN 0-14-01-7536-9. S. xiii-xv

EOHANE, ROBERT O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. REV-Revised. Princeton University Press, 1984. [online]. [vid. 7.3.2024] Dostupné: <https://doi.org/10.2307/j.ctt7sq9s>.

GUZZINI, S. *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. 1. vyd., Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-859-4784-6.

HOLLIS, M. a SMITH, S. *Mezinárodní vztahy: výklad a porozumění*. 1. vyd., Politologická řada. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 80-85959-64-X.

KNUTSEN, Torbjørn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Současná teorie mezinárodních vztahů. Brno: Centrum strategických studií, 2005. ISBN 80-903-3333-8.

KRATOCHVÍL, P. a DRULÁK, P. *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-469-4.

KREJČÍ, O. *Mezinárodní politika*. 3., aktualiz. a rozš. vyd., V Ekopressu 2. Praha: Ekopress, 2007. ISBN 978-80-86929-21-7.

MCGLINCHEY, S. *International Relations Theory*. Online. Bristol, England: E-International Relations, 2017. ISBN 978-1-910814-20-8. Dostupné z: <https://www.e-ir.info/publication/international-relations-theory/>.

NÁLEVKA, Vladimír a LUŇÁK, Petr. *Světová politika ve 20. století*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902-2614-0.

NATIONAL ARCHIVES. *President Woodrow Wilson's 14 Points (1918)*. [online]. [vid. 14. 3. 2024]. Dostupné z: <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points>

NOVOTNÝ, A. *Úvod do teorie mezinárodních vztahů. Mezinárodní Otázky*, Research Center of the Slovak Foreign Association, 2005. [online]. [vid. 28.3. 2024] Dostupné: <http://www.jstor.org/...403>

PEČENKA, Marek a LUŇÁK, Petr. *Encyklopedie moderní historie*. 1. vyd., Praha: Libri, 1995. ISBN 80-859-8301-X.

PŠEJA, P. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1. vyd., Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3837-3.

WAISOVÁ, Š. *Mezinárodní organizace a režimy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-109-0.

WAISOVÁ, Š. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-864-7316-3.

WAISOVÁ, Š. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-177-9. s.121

WILSON, P. Idealism in international relations. In: DOWDING, Keith. *Encyclopedia of Power*. Thousand Oaks, California, USA: Sage Publications, 2011, ISBN 97814129274